

Hoeveel gekleurder moet ons hoger onderwijs?

IVO DE PAUW

De startdag hoger onderwijs stond dit jaar in het teken van superdiversiteit. Een thema aangebracht door Ivo De Pauw¹, lid van het sectorcomité hoger onderwijs. Hij engageerde zich om daar in Brandpunt verder op in te zoomen.

Het lager en het secundair onderwijs: gekleurde watervallen, stedelijke drop-out en een aanzwellende ongekwalificeerde uitstroom. Het hoger onderwijs: een maatschappelijk niet-representatieve instroom aan studenten met een buitenlandse herkomst. Het witte personeelskorps nog minder een afspiegeling van de samenleving. Welkom in Vlaanderen. Een tweede democratiseringsgolf blijkt onontbeerlijk om vanuit onze sector de tanker te keren voor die over een paar generaties verzandt.

Sire, il y a plusieurs Belges

Waar Jules Destrée destijds worstelde met twee soorten Belgen, zou de man anno vandaag een complexer vraagstuk voor zich zien. De demografische transitie voltrekt zich dermate snel dat hij er zich danig op zou verkijken. Onze maatschappelijke denkkaders en terminologie hinken hopeloos achterop ten opzichte van de versnelde inkleuring van onze bevolking.

Nieuwjaar 2021 en we heffen het glas op 11.521.238 personen die legaal in België wonen. Van die Belgische bevolking heeft 13% een buitenlandse nationaliteit (waarvan 62% een Europese nationaliteit), de definitie van **vreemdeling**. Nog eens 20% van onze populatie heeft een buitenlandse herkomst. Dat maakt dat een derde van onze bewoners zich intercultureel beweegt. Statistiek klopt de nuances plat. Het platteland oogt inderdaad witter, maar in steden zoals Gent en Sint-Niklaas is één op drie wél de verhouding en in grootsteden zoals Antwerpen of Brussel is die al lang omgekeerd naar twee op drie jongeren met wortels in migratie.

Die 20% Belgen met een **buitenlandse herkomst** valt uiteen in 10% personen met als eerste geregistreerde nationaliteit een buitenlandse (waarvan 71% een

niet-Europese nationaliteit), 6% personen met één ouder van buitenlandse nationaliteit en 4% personen met twee ouders van buitenlandse nationaliteit.

Oefen hier je Nederlands

In elke Vlaamse gemeente tellen we inwoners van buitenlandse herkomst. En overal stijgt die etnisch-culturele diversiteit, zij het aan verschillende snelheden.

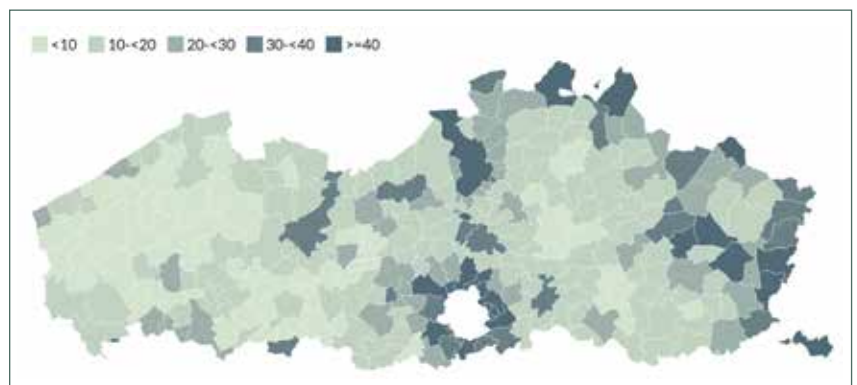
De regionale aandelen verschillen: in de Limburgse mijnregio (tot 58,9%) en steden als Antwerpen (54,6%), Sint-Niklaas (32,7%), Gent (37,1%) en (de rand rond) Brussel (tot 63,1%) voltrok zich al een fundamentele kleurverschuiving qua herkomst, daar waar de West-Vlaamse regio wit oogt. Om dergelijk bochtenwerk

nog accuraat te beschrijven, volstaan de voorbijgestreefde begrippenkaders van de twintigste eeuw niet langer. De versnelde smeltkroezen in onze centrumsteden laten zich niet eenduidig vatten, waardoor we dat fenomeen hedendaags herdefiniëren als **superdiversiteit**. Superdiversiteit wordt gekenmerkt door een toename van de 'diversiteit binnen de diversiteit' (breakdown: 33% = 13% vreemdelingen + 10% + 6% + 4% buitenlandse herkomsten) en een 'maximaal spectrum' aan herkomstlanden (27 Europese + 143 niet-Europese). Dergelijke cijfers liegen er niet om, we kunnen ze hooguit nog negeren.

De kleurenfilter genaamd onderwijs

Uiteraard wordt er overal school gemaakt in Vlaanderen, van het hoger onderwijs in de *majority-minority* metropolen (waar de meerderheid bestaat uit minderheden) tot het basisonderwijs in de pastorale dorpen. Het funeste gebrek aan consistent cijfermateriaal over de herkomst van zowel de onderwijsdoorstroom, als van het personeelskorps is alvast tekenend voor de blijvende beleidslacune errond. In die mate dat bijvoorbeeld de diversiteitscommissie van de SERV (Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen) in zijn adviesrapport zoals overgemaakt aan de Vlaamse ministers van Onderwijs

Figuur 1. Vlaamse bevolking naar percentage buitenlandse herkomst (2022)

1. ivo.de.pauw@howest.be

Bron: <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolking-naar-herkomst>

en van Samenleven (2020), zich moest beroepen op twee *proxies* voor 'buitenlandse herkomst', zijnde de indicatoren 'vreemdeling' en de 'thuis taal (niet-Nederlands)'.

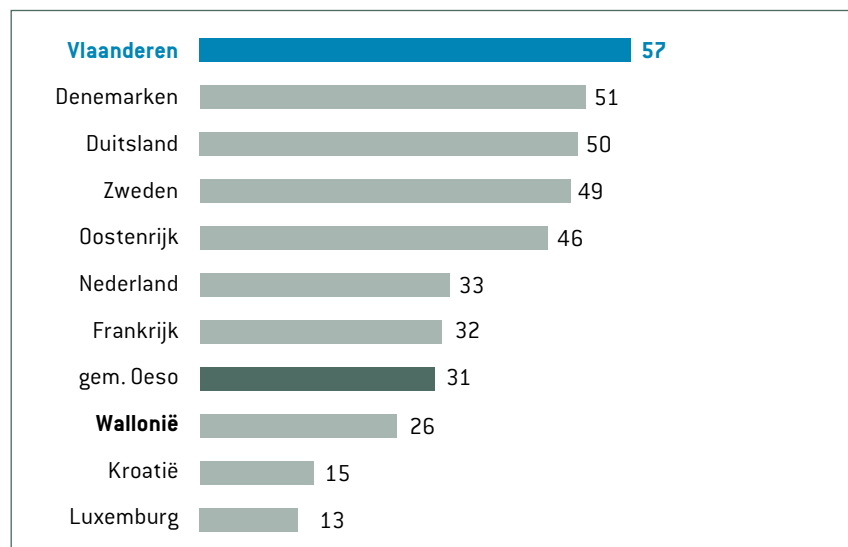
Dat rapport toont aan de start 11,3% aan vreemde kinderen in het **kleuteronderwijs**. We bemerken 9,7% kinderen in het **lager onderwijs** en 8,7% in het voltijds **secundair onderwijs** die vreemdeling zijn. We geven mee dat dat nagenoeg overeenkomt met hun aandeel in de bevolking (anno 2018). Met 26,6% ligt het aandeel vreemde scholieren daarentegen hoger in het **deeltijds beroepssecundair**.

Op basis van de *proxy*-indicator 'thuis taal (niet-Nederlands)' zijn de aandelen systematisch sterker: 24,4% in het kleuteronderwijs, 21,2% in het lager onderwijs, 17,5% in het voltijds secundair en 30,9% in het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Het globale aandeel leerlingen van buitenlandse herkomst zal in ons leerplichtonderwijs in de toekomst alleen maar (versneld) toenemen. De vrees dat de gekleurde waterval – aangetoond door de recente PISA-rapporten – daarbij proportioneel zal meegroeien, is meer dan gegrond. Dat Vlaanderen daarin pijnlijk Europees lijsttrekker is, lijkt wel de *red x* voor ons stilaan traditioneel achterboeren in de PISA-rankings.

Bekijken we het **hogere onderwijs**, dan geven we vooraf mee dat een aanzienlijk deel van de vreemde studenten een 'vluchtige' populatie is, die hier tijdelijk inwijkt voor de hogere studies om daarna weer te vertrekken. Wanneer we die groep terzijde laten en uitsluitend kijken naar de instromers die voorafgaand in Vlaanderen secundair onderwijs hebben gevolgd (in 2015), dan bemerken we een kloof.

Figuur 2. Prestatieverschil tussen scholieren van buitenlandse herkomst en autochtone scholieren in het Vlaamse secundair onderwijs in 'punten'

Bron: zie referentie nummer 6.

*Van de residente **doorstroom** uit het secundair onderwijs ambieert van het Belgische segment 71,7% een professionele (38,9%) of academische bacheloropleiding (32,8%). Van het doorstromende segment aan residente vreemdelingen ambieert met 47,7% minder dan de helft een professionele (28,2%) of academische bacheloropleiding (19,5%).*

Het is daarnaast symptomatisch dat de proporties **studenten naar buitenlandse herkomst in het hogere onderwijs** ontbreken. Van de eerste *proxy*-indicator

'vreemdeling' (slechts ten dele resident) noteren we een proportie van 8,3% (in 2018). Op basis van de tweede *proxy*-indicator 'thuis taal (niet-Nederlands)' noteren we een proportie van 9,7% (in 2018). Het globale aandeel studenten van buitenlandse herkomst neemt ook in het hogere onderwijs (vertraagd) toe.

Naar de ongetwijfeld leerrijke uitstroomcijfers van het hogere onderwijs hebben we qua buitenlandse herkomst ten slotte helemaal het raden. Net als naar de gekleurde drop-out ervan.

Figuur 3. Percentages personen van buitenlandse herkomst doorheen het Vlaamse onderwijs

Bron: zie referentie nummer 5.

Overigens heeft het voornoemde rapport de ruime diversiteit (buitenlandse herkomst, andersvaliden, gender) van **het onderwijspersoneel** als voorwerp. Daardoor komt onverhoopt het gebroken wit van ons onderwijskorps toch ook in beeld.

In Vlaanderen is anno 2014 in de **ruime onderwijssector** (het kleuter- en leerplichtonderwijs, het hoger onderwijs, de CLB's én ... de autorijscholen) 7,7% van het personeel van buitenlandse herkomst (4,5% van Europese + 3,2% van niet-Europese herkomst). Een drietal jaar verder kunnen we enkel terugvallen op een aantal studies die voor 2017 aangeven dat 5% van de leraren uit de **eerste graad van het secundair onderwijs** dan een buitenlandse herkomst heeft. Ten slotte blijkt voor 2018 uit de personeelsstatistieken dat 3,0% van het onderwijzend personeel aan **de universiteiten** vreemdeling is.

We mogen daaruit opmaken dat de Vlaamse leraarskamers, van het basisonderwijs tot het hoger onderwijs, even duurzaam wit zijn. Een tint in wisselend contrast met die van het poetspersoneel of de kleur op straat, naargelang we ons

verplaatsen van de centrumsteden naar de kust.

UDL, iemand?

De superdiversiteit is voorts ook in onze **leermaterialen en -methoden** nog ver zoek. Het huidige hogeronderwijsland-schap kent weliswaar een groeiend aantal Engelstalige, ontdebelde curricula, maar in hoeverre bedienen die 'internationale opleidingen' ook de residentie studenten van buitenlandse herkomst? In hoeverre is de **Universal Design for Learning (UDL)** dat het curriculum – in plaats van de instroom – als 'onaangepast' durft te beschouwen, ondertussen doorleefd gemeengoed?

Is er voldoende erkenning van de **meertaligheid**, om van daaruit het Nederlands als onze onderwijstaal naar niveau te tillen? Lukt dat door het 'vak' Nederlands bijvoorbeeld **meerstemmig** open te breken, door het te enten op ontdekkings- en reisverhalen in plaats van op de canon (zie referentie 10)? Kunnen de modules wiskunde, wetenschappen en economie pakken prominenter inzetten op de wereldwijde herkomst van hun inhoud?

Middenklasse maakt school

De onderwijsberoepen en de lerarenopleidingen moeten dringend aantrekkelijker en toegankelijker gemaakt worden voor collega's van buitenlandse herkomst. Dergelijke maatregelen kunnen – samen met het faciliteren van zij-instromers – zowel een deeloplossing bieden voor het aanhoudende lerarentekort, als zorgen voor een veranderende houding bij de scholieren en studenten, het personeel en de onderwijsverstrekkers.

Naast de opgesomde *barriers by design*, dragen ook nog steeds allerlei **uitsluitingsprocessen** bij aan de doorstroomproblematiek. Door de blijvende vooroordelen ten opzichte van vreemde culturen of – hoe onkies ook – wegens een onuitroeibaar (verdoken) racisme in ons gewest? Anekdoten te over. Over de **wederzijdse polarisatie** tussen de witte leraarskamer en de gekleurde klassen. Over studenten van buitenlandse herkomst die tijdens hun studie te verstaan wordt gegeven dat zij gezien hun migratieachtergrond eerder als zorg- dan als verpleegkundige kunnen afstuderen.

Over de generaties aan sociaal kapitaal van buitenlandse herkomst dat teloor gaat door dergelijk **wij-zij-denken**. (zie referentie 11).

*Terugkijkend naar de eerder genoemde residente **doorstroom** naar het hoger onderwijs, staat de 71,7% van het Belgische segment in contrast met de 47,7% aan residente vreemdelingen dat hoger onderwijs ambieert. Zouden de recent verhoogde inschrijfgelden, de stijgende studiekosten voor zowel spoor- als kotstudenten, de opgelegde leerplatformen (die zowel een laptop als thuis-connectiviteit vereisen) of eerder de felwitte middenklassecultuur van ons hoger onderwijs daaraan vreemd zijn?*

Hoeveel rode lichten zijn er nodig?

In 2018 bleek het percentage trajectstarters met thuistaal niet-Nederlands in de drie **lerarenopleidingen** nog steeds onder het gemiddelde van 9,7% te liggen, met 5,8% voor kleuteronderwijs, 4,4% voor lager onderwijs en 8,5% voor secundair onderwijs. Vanaf 2018 vertoont het studiegebied van de lerarenopleidingen meer dan 6% niet-Nederlandstalige instromers, van wie 2,7% vreemdelingen.

Als we dan kijken naar de evolutie van het percentage trajectstarters met als thuistaal niet-Nederlands tussen 2008 en 2018, zien we een stijgende trend, maar een **toenemend deficiet** tussen het studiegebied onderwijs en de andere studiegebieden. Daaruit blijkt dat lerarenopleidingen het moeilijker hebben dan andere opleidingen om studenten van buitenlandse herkomst te overtuigen. En dat terwijl er een hoge nood is aan diversiteit vooraan in de klas.

We raken hier ook even aan de 'initiatieven in verspreide slagorde'. Het mag gezien het voorgaande niet verwonderen dat de instellingen hoger onderwijs in de metropolen en centrumsteden daarin pionieren: het achterophinken ten opzichte van de demografische realiteit wordt daar als eerste en het meeste ervaren. Dergelijke instellingsgebonden initiatieven blijken echter zelden lang overeind te blijven. **'Docenten voor diversiteit'** blijkt als instellingsoverschrijdend initiatief wel stilaan aan momentum te winnen – horen we daar nog van?

De tweede democratisering van het hoger onderwijs

De versnelde transitie naar de superdiverse demografie noopt ons tot een tweede democratisering van het hoger onderwijs.

Alle **relevante indicatoren** die het hoognodige diversiteitsbeleid kunnen voeden, moeten zowel consistent gemeten als gedeeld worden binnen het hogeronderwijsveld (tussen alle instellingen, de overlegorganen en overheden).

Er moeten compenserende maatregelen komen om ook de residente studenten van buitenlandse herkomst te overtuigen in het hoger onderwijs in te stromen, teneinde straks op hoog niveau te participeren aan onze maatschappij. Om in het bijzonder ook de **instroom** in onze lerarenopleidingen eindelijk superdivers in te kleuren, moeten er stimulerende maatregelen komen.

We bepleiten een **instellingsbrede interculturalisering**. Met een meertalige PR, waarbij de hogeschoolwebsite en zijn opleidingsbrochures ook in een shortlist aan vreemde talen worden aangeboden. We citeren de Leuvense burgemeester **Mohamed Ridouani** met zijn *sense of belonging*. Een universiteit met een multiculturele academische kalender en een inclusieve communicatie, waarin de student zijn etniciteit niet hoeft achter te laten in de vestiaire.

Als we naast onderwijsverstrekking ook onderzoek en maatschappelijke dienstverlening tot de decretale resultaatgebieden van ons hoger onderwijs rekenen, dan lijken zowel onderzoek naar als detectie en opheffing van de eerder vermelde **uitsluitingsmechanismen** daar beide met stip aan te voldoen.

Ook het HR-beleid moet inzetten op het **inkleuren van de personeelsbestanden** van morgen: het positief discrimineren van kandidaten van buitenlandse herkomst is in aanvang aan de orde, gezien hun huidige schaarste.

Oproep aan alle instellingen én de minister

Het hoger onderwijs moet werk maken van de 'tweede democratisering' via faciliteiten en via een inclusief totaalbeleid gericht op de instroom aan studenten van buitenlandse herkomst.

Als de inertie het blijft halen van de versnellende inkleuring van onze maatschappij, loopt dit land het risico zichzelf te koloniseren. De zogeheten emancipatiemotor van onze samenleving dreigt in dat scenario dan ironisch genoeg te verworden tot de sluipende splijtzwam ervan. *Hey Matthew, what do you see?*

Referenties

1. Dewulf, K. (2022). *Migratie in cijfers en in rechten - Jaarverslag Migratie in katernen*. Myria.
2. Geldof, D. (2022). *Superdiversiteit in het hoger onderwijs. (presentatie)*. Startdag sector Hoger Onderwijs van COC.
3. Geldof, D. (2019). *Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert*. Uitgeverij Acco.
4. Glorieux, I., Laurijssen, I., Sobczyk, O. (2014). *De instroom in het hoger onderwijs van Vlaanderen*. Steunpunt Studie- en Scholloopbanen.
5. Hedeboom, L. (2020). *Diversiteit binnen het onderwijzend personeel*, SERV-adviescommissie.
6. OESO secretaris-generaal (2019), *PISA 2018 Results Vol I – II-III*, <https://www.oecd.org/pisa> - infografiek.
7. Pulinx, R., Schrooten, M., Emmers, E. (2021). *Diversiteit in het hoger onderwijs*. Uitgeverij ASP.
8. Schrooten, M. (2021), *Diversiteit in het hoger onderwijs: we zouden al zoveel verder moeten staan*. MO*.
9. Van Avermaet, P. (2018). *Diversiteitsbarometer Onderwijs Vlaamse Gemeenschap*. Unia.
10. <https://kazimierznowak.be> (bezocht: 8 oktober 2022)
11. <https://wij-zij.be> (bezocht: 10 oktober 2022)